

5. Червона книга України. Рослинний світ /за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.

СУЧАСНИЙ СТАН ТРЕТИННИХ ЛИСТЯНИХ ДЕРЕВНО-ЧАГАРНИКОВИХ РЕЛІКТІВ В УМОВАХ СТЕПОВОГО ПРИДНІПРОВ'Я

Книш О.О., Лихолат Ю.В.

Дніпропетровський національний університет ім. Олесь Гончара

Враховуючи середовищеперетворюючу здатність зелених насаджень на індустріальних територіях постійно зростає потреба в розробці сучасних форм і методів озеленення, добору для цієї мети видів та їх сортів з новими декоративними якостями і більшою витривалістю, стійких до умов промислового середовища. Головним компонентом оздоблення промислових міст, підприємств, а також фітодизайну інтер'єрів різного призначення (житлових, промислових, учбових приміщень) повинні стати красивоkvітуючі та листяно-декоративні рослини [1-2]. При цьому висновок про доцільність використання того чи іншого виду в конкретних умовах повинен базуватися, перш за все, на основі проведених морфологічних спостережень та еколого-морфологічних досліджень.

Центром підбору рослин для цієї мети є ботанічний сад Дніпропетровського національного університету ім. Олесь Гончара (ДНУ).

У зв'язку з цим, мета наших досліджень – на основі проведених морфологічних досліджень проаналізувати колекцію третинних листяних деревно-чагарникових реліктових рослин ботанічного саду ДНУ та виділити найбільш перспективні види для збагачення видового різноманіття рослин в умовах степового Придніпров'я.

Натепер у лабораторії дендрології ботанічного саду колекція деревно-чагарникових рослин складає 1050 таксонів, що належать до 69 родин, 5 класів та 2 відділів, більша частина яких інтродукована з різних регіонів Північної півкулі (Євразія, Північна Америка). Загальна кількість видів рослин лабораторії – 629, варіацій – 15, форм та сортів – 439, у тому числі хвойних рослин, що належать до 7 родин, 58 видів, 1 варіація, 163 сорти і форми (215 таксонів).

Під час багаторічних досліджень вивчалися біоекологічні особливості інтродукованих видів, їх декоративні властивості, стійкість до кліматичних факторів, шкідників та хвороб, а також розроблялися методи розмноження малорозповсюджених інтродуцентів за загальноприйнятими методами [1]. Латинські назви рослин приведені за [3].

Асортимент листяних деревно-чагарникових реліктових рослин дуже різноманітний: родина Магнолієві (*Magnolia kobus* DC, *M. obovata* Thunb., *M. x soulangeana* Soul.-Bod, *M. loebneri*, *M. watsonii*, *Liriodendron tulipifera* L.), родина Гамамелієві (*Hamamelis x intermedia* Hort. 'Diane', *H. virginiana*,), родина Калікантові (*Calycanthus floridus* L., *Chimonanthus praecox* (L.) Link.), родина Аралієві (*Acanthopanax sieboldianus*, *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. et Maxim.) Maxim., *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim., *Hedera helix* L.).

З родини Магнолієвих найбільш декоративна *Magnolia kobus*. Це листопадне дерево, заввишки до 30 м, має широко пірамідальну крону та стовбур 60-70 см, який покритий світло-сірою гладкою корою. Бруньки

опушені, світло-зелені. Листя зібране на кінцях пагонів. Квітки білі, ароматні. Плід – листівка. Цвітіння в травні. *Liriodendron tulipifera* – високе дерево, характерна висока швидкість росту, крона висока, стовбур прямий, кора гладка світло-зелена, листя чергове просте, з пальчастим жилкуванням, квітки по формі схожі на тюльпан – ліроподібна, з чотирьох лопастей, бруньки видовжені, створ часті. Плід – шишкоподібне утворення, яке складається з основ та крилаток.

Calycanthus floridus. з родини Калікантових, – кущ заввишки до 1-3 м, розкидистий, пагони волосисті, оливково-коричневі, бруньки округлої форми, чорні, листя широко яйцеподібні, квітки коричнево-червоні, плід має оберненояйцевидну форму. Усі частини рослини ароматні. *Chimonanthus praecox* – кущ заввишки 2 м, молоді пагони опушені, бруньки гострі, з багаточисельними чешуйками, має листя еліптичної форми на кінці загострене, квітки на гілках минулого року, на коротких, покритих лусками квітоніжок, з багато чисельними зовнішніми жовтими та пурпурними внутрішніми листочками, мають приємний аромат, плід довжиною близько 4 см, опушений, цвітіння починається з другої половини грудня і триває до травня.

Eleutherococcus senticosus– кущ заввишки від 2-2,5 м, пагони прямі, зі світло-сірою корою, густо посажені багато чисельними тонкими шипами, які направлені косо вниз, листя пальчасто-складне, квітки маленькі, зібрані в простих зонтиках на кінцях гілок, плід – шароподібні, блискучі, чорні кістянки, цвіте в липні-серпні. *Aralia mandshurica* – невелике дерево, заввишки до 12 м, з прямим стовбуром, листя складне, двічі перисте, квітки маленькі мають білий колір, зібрані в зонтики, утворюючи багатоквіткові суцвіття, плід ягодоподібний, має 5 кістянок, цвіте в липні-серпні. *Hedera helix* – вічнозелений виткий кущ, який своїми багаточисельними присоскоподібним корінням прикріплюється до різних предметів (дерево, скала), іноді досягає 30 м висоти, листя – голе, шкірясте, на безплідних пагонах серцевидної форми, на квітконосних – цілі ромбовидно-яйцевидні, квітки жовто-зелені, у простих зонтиках, зібрані у кисть, цвіте в вересні-жовтні, плід – ягода, спочатку зелена, потім чорна.

Враховуючи, що при проведенні озеленення міських територій необхідно використовувати як можна ширший асортимент листяних деревно-чагарникових рослин для забезпечення різноманітності композиційних елементів з урахуванням рівня їх декоративності на протязі всього вегетаційного періоду, нами були проведені фенологічні спостереження за досліджуваними рослинами. Встановлено, що за даним показником видами раннього весняного цвітіння є *Hamamelis virginiana* (це високі кущі або дерево зі світло-сірою корою, листя чергові, темно-зелене, квітки розвиваються пучками по декілька штук, чашка квітки чотирилиста з бурими зірчастими волосками, вінчик складається з чотирьох вузьколінійних золотисто-жовтих пелюсток) та *Hamamelis x intermedia* (невеликий кущ, зі світло-сірою корою, листя чергові, квітки розвиваються по декілька штук, вінчик з 4 вузьколінійних пелюсток бурого кольору).

Таким чином, в результаті досліджень підібраний асортимент реліктових рослин, що забезпечує багатокольоровість та довготривалий декоративний ефект, який має не тільки велике наукове значення, але й широко може використовуватися в системі озеленення Південного Сходу України.

Література

1. Палагеча Р.М., Таран Н.Ю., Бацманова Л.М. Фізіологія зимостійкості та інтродукції деяких видів роду магнолій (*Magnolia L.*) в умовах Київського Полісся: Наукове видання. – Київ: Фітосоціоцентр, 2009. – С. 15-18.
2. Angiosperm Phylogeny Group. An update of the Angiosperm Phylogeny Group classification for the orders and families of flowering plants: APG II [Text] // Botanical Journal of the Linnean Society. – 2003. – №141. –Р. 339– 436.
3. Mosyakin, S.M. Vascular plants of Ukraine a nomenclatural checklist [Text] / S. M. Mosyakin, M.M. Fedoronchuk. – Kiev: Naukova Dumka Press, 1999. – 346 p.

КРИТЕРІЇ ВІДБОРУ ВИДІВ РОСЛИН ДЛЯ РЕІНТРОДУКЦІЇ

*Козуб-Птиця В.В.
Донецький ботанічний сад НАН України*

Флора південного сходу України зазнала значної антропогенної трансформації і, як зазначає Р.І. Бурда, для даної флори характерними є 3 процеси – збіднення генофонду місцевих видів, занесення і експансія адвентивних видів та виникнення еволюційних змін, які викликані антропогенним порушенням природного середовища [2]. Збіднення генофонду місцевої флори відбувається як за рахунок повного зникнення місцевих популяцій тотальних видів, так і за рахунок скорочення їх ареалу і чисельності [2]. На сьогодні існують різні методичні підходи та методи охорони раритетних видів рослин як пасивного, так і активного характеру, що дозволяє вибрати та застосовувати найбільш оптимальний шлях охорони рослин відповідно до особливостей регіону. Актуальним та своєчасним методи збереження та відновлення видів рослин є їх реінтродукція (репатріація).

Важливим питанням в реінтродукційних проектах залишається вибір об'єкта реінтродукції. Як показує досвід, відсутність єдиних критеріїв до вибору об'єкта реінтродукції призводить до того, що в програми з реінтродукції включено часто види, які не потребують першочергової охорони, або тільки регіонально рідкісні види. У такому разі часто види, які потребують першочергової охорони, залишаються поза увагою. До списків видів з реінтродукції потрапляють види, що мають цінне господарське (декоративні, лікарські, технічні, медоносні та ін.) [1] або наукове (ендемичні і рідкісні види, або види, що цікаві екологічною та біоморфологічною спеціалізацією, тощо) [4] значення. Зарубіжні публікації свідчать про те, що реінтродукцією займаються також і з видами напівпаразитів [5] та водними [6] видами. Міжнародні програми наголошують, що об'єктами реінтродукції повинні виступати в першу чергу зникаючі види світової флори [3].

При виборі видів для реінтродукції пропонуємо керуватись наступними критеріями:

- наявність виду в списках охоронюваних видів рослин будь-якого рангу;
- види, які характеризуються високими або зростаючими темпами скорочення чисельності популяцій та їх знищення;
- належність виду до таких, природні популяції яких деструктивні, невеликі за площею і їм загрожує небезпека знищення;
- господарсько цінні ресурсні види;
- ландшафтоутворюючі види, важливі для збереження соціологічно цінних середовищ (екосистем);